
Schumpeter'den Baumol'a Girişimcilik Anlayışı Üzerine

Fuat Oğuz*

Hemen her iktisatçı girişimciliğin çok önemli olduğunu kabul ederken, bir yandan da onu kendi çalışmalarının uzağında tutmaya çaba göstermektedir. Literatürde, girişimcilik, genellikle, ya yeni firma kurucusu olarak ya da piyasalara yenilikleri süren bireyler olarak tanımlanmaktadır. Ancak, her iki anlayışın da mikro teori içinde kabul görmesi mümkün değildir. Bunun pek çok nedeni olmakla birlikte, burada girişimciliğin formel olarak tanımlanmasının güçlüğü ön plana çıkmaktadır.

Öncelikle, her girişimci diğerinden farklıdır. Girişimcilerin birbirinden farklılığı, onların bir bütün olarak ifade edilebilmelerini hemen hemen imkansız hale getirmektedir. Matematiksel olarak, bu kadar farklı olan girişimcilik biçimlerini tek bir model içinde tutarlı olarak gösterebilmek mümkün değildir.

Girişimcilerin birbirinden farklı olması, optimizasyon modellerinde gösterilebilmelerini de zorlaştırmaktadır. Matematiksel maksimizasyon, rutin davranışları açıklamada göreceli bir başarıya sahiptir. Zira, davranış kalıpları belirlidir ve ortalamadan sapma göz ardı edilebilir düzeydedir. Ancak, girişimsel kararların herhangi bir optimizasyon veya maksimizasyon olarak tanımlanması çok zordur. Zira, girişimcilik, doğası gereği, rutin olanın ötesindedir.

* İktisatçı.

Schumpeter'den Kirzner'a

İktisat literatüründe girişimcilik kavramı iki isim çevresinde tartışılmaktadır: Joseph Schumpeter ve Israel Kirzner. Schumpeter girişimciliği yenilikle ilişkilendirirken, Kirzner'in teorisi arbitraja dayanmaktadır.

Schumpeter'in girişimcilik kavramı, kapitalist süreci anlayışını üzerine kuruludur. Schumpeter, tam rekabet piyasası modelini reddetmektedir. Piyasa yaratıcı yıkıcılık (creative destruction) tarafından yönlendirilen dinamik bir süreçtir. Girişimci bu süreç içinde hem yenilikleri piyasaya sürmekte hem de diğer piyasa oyuncularına liderlik yapmaktadır. Bu nedenle girişimcinin rolü, sadece yeni mal ve hizmetlerle sınırlı değildir. Aynı zamanda, yeni yöntemlerin, yeni yorumların piyasaya ulaştırılması da girişimciler tarafından yapılmaktadır. Kısaca, girişimci, devresel dengeyi bozan her türlü yeniliği piyasa süren faktördür.

Schumpeter'in yaklaşımı girişimciyi dengeyi bozar nitelikte tanımlarken, Kirzner, girişimciye tam aksi bir rol yüklemektedir. Kirzner'a göre, girişimciler piyasadaki arbitraj fırsatlarını değerlendirerek, ekonominin dengeye doğru hareket etmesine yardımcı olurlar. Girişimciliğin temeli, fırsatlara karşı uyaklılıktır (alertness). Girişimciler, diğer piyasa oyuncularının yaptıkları hatalardan istifade ederek, kâr elde ederler.

Kirzner, girişimcinin rolünün temel olarak varolan kâr fırsatlarını değerlendirmek olduğunu savunur. Kâr fırsatlarının yaratılması öncelikli değildir (1973: 74). Rekabet süreci, bu anlamıyla girişimseldir. Girişimciliğin rekabetle olan ilişkisi, aynı zamanda, kurumsal yapı ile ekonomik gelişme arasında da bir köprü kurulmasına yardımcı olmaktadır. İlk olarak, rekabetçi bir yapı, piyasanın kurumsal formasyonu ile ilişkilidir. Rekabeti destekleyen bir kurumsal yapı, girişimsel faaliyetlerin de önünü açacaktır.

Kirzner, Hayek'i takip ederek, rekabetin varlığını piyasaya giriş ve çıkış engellerinin olmamasıyla açıklamaktadır (1973, 97). Piyasaya giriş engelleri, genellikle kaynakların sınırlılığıyla veya devlet müdahaleleriyle ilişkilendirilir. Kirzner'in girişimcilik kavramı herhangi bir kıt kaynakla organik olarak ilgili olmadığı için, kaynak eksikliği bir giriş engeli olarak görülmemektedir. Geriye sadece devlet müdahalesi kalmaktadır. Buradan hareketle, devlet müdahalesinin yaygın olduğu toplumlarda girişimsel faaliyetlerin ve rekabetin daha sınırlı olacağını beklemek doğru olacaktır. Girişimsel faaliyetler ekonomik gelişmenin lokomotif olduğu göre, devlet müdahaleleri ile ekonomik gelişme arasında negatif bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir.¹

¹ Nitekim pek çok çalışma, başta ekonomik özgürlük indeksleri olmak üzere, devlet müdahalesinin fazla olduğu durumlarda ekonomik gelişmenin yavaşladığını göstermektedir.

Uyanıklık, girişimciliğin özü olarak görüldüğünde, ekonomik gelişmeyi hedefleyen toplumların, uyanıklığı destekleyen kurumsal yapılara sahip olması bir gerekliliktir. Uyanıklığı desteklemek ise, ancak, bireylerin kendi tercih ve isteklerinin peşinden gitmelerini sağlamakla mümkün olacaktır. Bireylerin amaçlarına ulaşması zorlaştığında uyanıklığın pratik sonuçlarını görmek daha da güç olacaktır.

Kirzner'a göre, girişimcilik uyanıklıktan daha fazla anlam taşımaktadır. Fırsatların sadece görülmeleri değil, aynı zamanda kâr amaçlı olarak kullanılması da girişimciliğin bir unsurudur. Girişimci bu anlamıyla, ekonomik durumu diğerlerinden daha farklı yorumlayabilen kişidir.

Girişimciler, ekonomide iki temel fonksiyon yerine getirirler. İlk olarak, mevcut ekonomik şartlar içerisinde, kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlarlar. Bu hem arbitraj imkanlarının değerlendirilmesi hem de daha etkin üretim yöntemlerinin piyasaya sunulması yoluyla olur. Ancak, aynı zamanda, girişimciler, ekonomik gelişmeyi de ilerletirler. Girişimsel faaliyetler, ekonominin ulaşabileceği maksimum düzeyi sürekli olarak daha ileri götürmektedir.

Girişimsel faaliyetlerin ekonomik gelişme yönünde etkili olabilmesi için, piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması dışında ekonomik kurumlara da ihtiyaç vardır. Bunların başında özel mülkiyet gelmektedir. Sözleşme serbestisi ve hukukun üstünlüğü de ilave olarak sayılabilir. Bütün bu kurumlar, birbirleriyle organik olarak ilişkilidir.

Kirzner'dan Baumol'a

Kirzner (1973, 1997) standard mikro teörinin eksikliklerini açık şekilde tespit etmiştir. Neo-klasik iktisat ile radikal Avusturyan düşünçesi arasında girişimciliği bir köprü olarak kurmaya çalışmıştır. Kirzner'in yaklaşımı, Schumpeter'in yenilikçi-girişimci anlayışının ötesine geçip kapitalist ekonominin, dengeli bozmak yerine dengeli sağlamaya yönelik olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Kirzner'a göre, girişimciyi diğerlerinden ayıran, kâr fırsatlarını onlardan önce görmesidir. Kirzner, girişimciliği açıklamaya arbitraj örneğinden başlamaktadır. Arbitraj dengeli yakından ilişkilidir. Girişimciliğin dengeli yönelik bir faaliyet olduğunun açıklanmasında arbitraj temel bir rol oynamaktadır. Piyasada kâr fırsatlarının varlığı, bir dengesizliği ifade etmektedir ve girişimcilerin kâr fırsatlarını değerlendirmeleri, ekonomiyi dengeli doğru yönlendirmektedir.

Dengesizliğin tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı ayrı bir tartışma konusudur (Oğuz, 2001). Ancak, girişimcilerin davranışları, dengesizliğin olumsuz sonuçlarını azaltma eğilimindedir.

Kirzner, bu anlayışıyla Schumpeter'in dengeyi bozan yıkıcı girişimciliğinin tam tersi bir tablo çizmektedir. Schumpeter, girişimciyi, mevcut durağan dengeyi piyasaya sürdüğü yeniliklerle sürekli bozan bir faktör olarak görmektedir. Baumol, Kirzner ve Schumpeter'in görüşlerini biraraya getiren bir yaklaşıma sahiptir. Bu noktada, Baumol'un girişimciliği nasıl gördüğünü biraz daha ayrıntılı incelemekte fayda var.

Baumol, girişimciliğin iktisat teorisinden uzaklaştığını iddia eden ilk iktisatçılardan biridir. Neo-klasik model üzerine getirdiği eleştirilerde Baumol, bu yaklaşım çerçevesinde girişimcilikle ilgili problemlerin ilgi çekmediğini ifade etmektedir. İlk başlarda, daha fazla Schumpeterci bir çizgi izleyen Baumol, girişimciyi piyasaya yeni bir şey sunan kişi olarak görmektedir. Baumol, piyasada rutin olmayan faaliyetleri girişimcilik olarak tanımlamaktadır. Firma teorisi de dahil olmak üzere mikro iktisatın girişimciliği dışlayan bir model olduğunu söyleyen Baumol, girişimciliğin 'tanımlanmasının' imkansız olduğunu, ancak örneklerle açıklanabileceğini savunmaktadır. Baumol'a göre, girişimcilik teorisi, girişimcinin kim olduğunu veya girişimciliğin ne olduğunu açıklamaya çalışmaktan önce, girişimciliği destekleyenleri veya kurumsal yapıları araştırmalıdır.

Baumol (1993), Kirzner'in girişimciliğin her zaman olumlu sonuçlar yarattığı düşüncesini reddetmektedir. Girişimciliğin ekonomik büyümenin lokomotif olarak görülmesi, her zaman böyle olduğu şeklinde bir inanca yol açmaktadır. Baumol, bu anlayışın hem teorik hem de tarihsel gelişim çerçevesinde doğru olmadığını ileri sürmektedir.

Girişimciler, her zaman iyiliği düşünen ve toplumsal refahı artırmayı hedefleyen bireyler değildirlere. Toplumdaki diğer bireyler gibi, kendi çıkarları yönünde hareket ederler. Amaçları, kâr elde etmek, kazanç sağlamak ve toplumda diğerlerine göre² daha iyi konumda olmaktır. Diğer bütün bireyler gibi onlar da kâr ve rant arasında bir ayırım yapmazlar. Kazançlarının ahlâkî veya ahlâk dışı olmasına aldırılmazlar. Serbest piyasa sisteminin ahlâktan bağımsız olmasının bir anlamı da budur (Oğuz, 2002).

² Girişimcinin fiyat farklılıklarına ve değişimlerine tepki vermesi, onun kendisini toplumun diğer bireylerinin önüne koymasının en açık göstergesidir. Fiyatlar, daha doğru bir ifadeyle, göreceli fiyatlar, ancak toplum içindeki unsurları birbirleriyle kıyaslamakta anlamlıdır.

Girişimsel faaliyetlerin sosyal refahı artırıcı etkisi olması veya olmaması, girişimcilerin karar vermelerinde belirleyici bir faktör değildir. Girişimci, herhangi bir yeniliği piyasaya sunarken, sadece bunun kârlılığına, dar ya da geniş anlamıyla, bakar.

Baumol'u Kirzner'dan ayıran önemli noktalardan biri de budur. Baumol, girişimciliği diğer faktörler gibi dağıtım konusunu bir kaynak olarak görmektedir. Kirzner ise, girişimciliği uyanıklık (alertness) ile ilişkilendirerek, onun bir kaynak olmadığını savunmaktadır. Baumol'a göre, kâr motivisi girişimsel davranışları şekillendirmektedir. Nerede kâr fırsatları varsa bireyler o alana yönelmektedirler.

Girişimci olmanın değişik yolları vardır. Piyasaya yenilik süren bireyler kadar, bürokratlar, siyasetçiler ve başka ülkelere saldıran devlet yöneticileri de girişimcidirler. Kirzner'in iyi niyetli girişimcilik teorisi bütün bu alternatifleri açıklayamamaktadır.

Baumol (1990), sosyal ve ekonomik kurumların, girişimciliğin verimli veya verimsiz alanları tercih etmesindeki belirleyici faktörleri tartışmaktadır. Girişimci miktarının nispeten değişmediği yapılar içinde, getiri hangi tip girişimciliğin daha fazla kazanç sağladığıyla ilgilidir. Meseleye dinamik olarak bakıldığında, statik girişimcilik dağılımı, toplumun gittikçe belirli bir yöne doğru kaymasına ve o yönde kurumsal yapıların daha kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Rant-arayan toplumlar, girişimcilerini ranta çeken toplumlardır. Zaman içinde oluşan spiral etkisi, verimli girişimcilik faaliyetlerinin maliyetini, rant-arama temelli toplumlarda, daha da artırmaktadır.

Girişimciliğin modern alternatifi rant-arama faaliyetleridir (Oğuz, 2003). Girişimciler, getirisi daha yüksek olduğu zaman, yüzlerini rant benzeri gelirlere çevirmektedirler. Örneğin, piyasada rekabet edemeyen girişimciler, göreceli olarak daha avantajlı olduklarına inandıklarında siyaset piyasasında veya hukuk piyasasında rekabet etmeyi tercih etmektedirler. Rekabet arttıkça, rekabet davalarının artmasının nedenlerinden biri de budur. Siyaset ve hukuk piyasalarındaki girişimsel faaliyetler en az, ekonomik piyasalardaki girişimsel faaliyetler kadar yeni ürünler piyasaya sürebilmektedir. Hatta, bu piyasalarda getirinin artması, girişimsel kabiliyeti yüksek olanların bu alanları daha fazla tercih etmesine yol açmaktadır. Bir toplumun yeniliklere en açık olanların avukat veya doktor olmayı tercih etmesi, bir anlamda, bu alanlardaki rantların yüksekliğiyle yakından ilgilidir.

Rant arama değişik şekiller alabilmektedir. Özellikle piyasaların regülasyonu ve rekabet politikaları, rant-arama faaliyetlerine yönelik girişimsel yenilik-

leri rahatlıkla çekebilmektedir. Rantları kâra göre daha avantajlı olan girişimciler, siyaset ve hukuk piyasalarında sürekli yenilikleri piyasaya sürmektedirler. Devlet kaynaklarının veya toplumun bazı kesimlerinin servetlerinin kendilerine aktarılması için çabalamaktadırlar. Rant fırsatlarını değerlendirmek için sürekli uyanık şekilde yenilikleri araştırmaktadırlar.

Peki girişimcileri kâr arama ve rant arama arasında tercih yapmaya iten şey nedir? Bu sorunun cevabı, Baumol'a göre, oyunun kurallarıdır. Ekonomik ve sosyal kurumsal yapı, bireylerin kazançlarını nerede arayacaklarını belirlemektedir. Hukukun üstünlüğünün olduğu toplumlarda, mülkiyet haklarının korunabilmesi ve sözleşmelerin rahatlıkla bozulamaması, kâr aramanın rant aramaya göre daha fazla tercih edilmesine yol açmaktadır.

Kirzner'in girişimcilik teorisi, kurumsal arka planı dışlayan bir yapıya sahiptir. Kapitalist sistemin kurumlarının varlığı altında girişimciliği açıklayan Kirzner, farklı kurumsal yapıların girişimciliği nasıl etkileyeceği üzerinde çok fazla durmamaktadır. Daha da önemlisi, iktisadi büyümeyi tetikleyen verimli girişimcilik faaliyetleri yoktan var olmamaktadır. Toplumdaki bireylerin, daha farklı alanlara yönlendirdikleri girişimcilikleri tekrar ekonomik alana kaydırmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Baumol'un çalışmaları, Kirzner'in yaklaşımındaki bu eksikliği göstermesi açısından da önemlidir.

Baumol (2002), niçin serbest piyasa ekonomilerinin diğer toplumlara göre daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduklarını açıklamaya çalışmaktadır. Verimli ve verimsiz girişimcilik ayrımı üzerinde duran Baumol, Batı toplumlarının girişimciliği verimli alanlara yönlendirmekte diğer toplumlara göre daha başarılı olduğunu savunmaktadır. Batı toplumlarında, girişimciliğin ve yeniliğin rutin hale gelmesi, ancak kurumsal arka planın bu yöndeki faaliyetleri destekleyen bir yapıya sahip olmasıyla mümkündür.

Piyasa ekonomilerinin hakim rekabet yapısı oligopolistik piyasalardır. Baumol, bunun araştırma-geliştirme faaliyetlerinin firma içine taşınmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Böylece, büyük ve az sayıdaki firmalar, yeniliklerin piyasaya sürülmesinde daha öncü bir rol oynamaktadır. Bu, Kirzner'in girişimcilik kavramından da uzaklaşıldığı anlamına gelmektedir. Büyük firmalar, küçük ve bağımsız girişimcilere bağımlı kalmak istememekte ve AR-GE faaliyetleri yoluyla, yenilik üzerinde hakim olmaya çalışmaktadırlar.

AR-GE faaliyetlerinin büyük firmalar tarafından ağırlıklı yapılması, firmaların hiyerarşik yapısı içinde, yenilik yapmanın da diğer firma unsurları gibi rutin bir hale gelmesine yol açmaktadır. Bu sayede, firmalar, neyin icat edileceğine kadar her şeyi önceden belirleyebilmektedirler.

Piyasa

Baumol'a göre, bu gelişmeler büyük firmalar ve küçük girişimcilerin farklı fonksiyonlar üstlenmesine yol açmaktadır. 20. yüzyılın pek çok radikal buluşu bağımsız ve bireysel girişimciler tarafından yapılmıştır. Ancak, bu yeniliklerin piyasaya sürülme sürecinde firmalaşma ve oligopolistik piyasa yapısına bürünme ortaya çıkmıştır. Büyük firmalar daha ziyade varolan mal ve hizmetler üzerine küçük yenilikler eklemekte uzmanlaşırken, küçük girişimciler daha radikal yeniliklerin riskini üstlenmektedir. Bununla birlikte, her ikisi arasında net bir ayırım yapmak her zaman mümkün değildir.

Son Söz

Girişimciliğin rutin hale gelmesi, Kirzneryen girişimciliğin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Her ne kadar AR-GE faaliyetleri, teknolojideki radikal değişimleri açıklayamasa da, üretim ve tüketim biçimlerinin yavaş bir şekilde evrim geçirmesinde, Kirzneryen girişimciliğe göre daha hakim bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, girişimciliğin hangi faaliyeti tanımlayacağı hususunda, Baumol'un çalışmaları önemli bir katkı sağlamaktadır. Büyük firmaların rutin yenilik araştırmalarını bağımsız girişimcilerden ayırmak gerekmektedir.

Kaynaklar

Baumol, W., "Entrepreneurship: Productive, Unproductive and Destructive" *Journal of Political Economy*, c. 98, 1990, ss. 893-921.

Baumol, W., *Entrepreneurship, Management and the Structure of Payoffs*, MA: MIT Press, Cambridge, 1993.

Baumol, W., *The Free Market Innovation Machine*, NJ: Princeton University Press, Princeton, 2002.

Kirzner, I., *Competition and Entrepreneurship*, University of Chicago Press, Chicago, 1973.

Kirzner, I., "Entrepreneurial Discovery and the Market Process: An Austrian Approach", *Journal of Economic Literature*, c. 35, 1997, ss. 60-85.

Oğuz, F., "Rekabet, Girişimcilik ve Keşiş", *Liberal Düşünce*, c. 6, 2001, s. 23, ss. 83-93.

Oğuz, F., "Piyasa Süreci Teorisinin Ahlak Anlayışı Üzerine Bir Not", *Piyasa*, c. 1, 2002, s. 4, ss. 3-9.

Oğuz, F., "Kamu Tercih, Rant-Arama ve Bürokrasinin Çıkmazı", C. C. Aktan (der), *Yasal Soygun* içinde, İstanbul: Zaman, 2003, ss. 119-37.